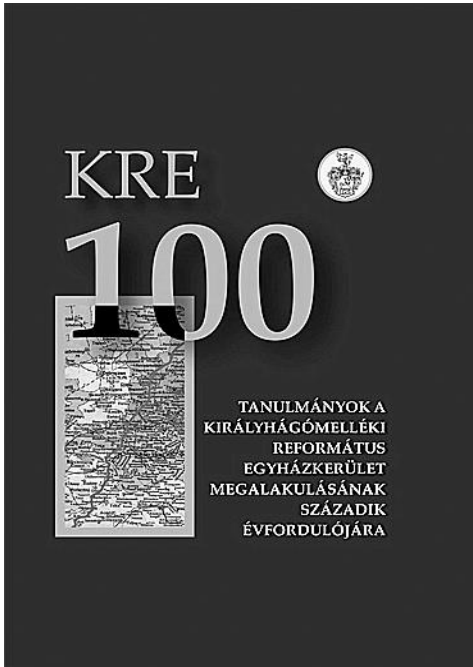

Bibliopolium

Emődi András: *KRE 100.*

Tanulmányok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának századik évfordulójára

Királyhágómelléki Református Egyházkerület, Nagyvárad 2020,
ISBN 978-973-0-31813-5, 550 old.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület (KREK) 2021 szeptemberében emlékezett meg arról, hogy száz esztendő pörgött le kényszerű megalakulása óta. Ezt a tartalmas tanulmánykötetet, amely e megemlékezés előtt egy évvel látott napvilágot Emődi András levéltáros szerkesztésében, a centenárium előkészítésének tekinthetjük.

A kiadványt tizenegy szerző jegyzi. A megjelentetett munkák közül több szempontból is kitűnik Straub (Rác)

Etelka 2013-ban megvédett, *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása (1920–1939)* című doktori disszertációja (7–284. old.): mindenekelőtt azért, mert ebben a kötetben vált hozzáférhetővé a szélesebb olvasókör számára; másodsorban azért, mert terjedelmét tekintve a tanulmánykötetnek mintegy felét teszi ki; harmadsorban pedig azért is, mert a ropant gazdagon adatolt munka nemcsak könnyen áttekinthető kronológiát tartalmaz függelékeként, hanem mellékletként olyan korabeli dokumentumokat is, amelyek csak a kutatók számára hozzáférhetők. A disszertáció, amely dr. dr. h. c. Buzogány Dezső témavezető irányításával készült, tágabb kontextusba helyezi a KREK megalakulásának történetét (első fejezet), ugyanis a történelmi Magyar Királyság végleges megszűnésével nemcsak ezen egyházkerület kényszerű megalakulására fontos visszaemlékezni, hanem az úgynevezett utódállamokba került többi református egyház újjászerveződéséről is: a burgenlandira, jugoszláviaira, csehszlovákiaira, kárpátaljaira és az erdélyire. A dolgozat szerzője kitér az egyes egyházmegyék korabeli helyzetére, ami azért is fontos,

mert végső soron ezek az egyházmegyék alkotják magát az egyházkerületet. Részletezi a megalakulás küzdelmes, vívódásokkal terhes időszakát, az egyházkerület első püspökének és főgondnokának államhatóságok általi akkreditálása körüli évtizedes huzavona körülményeit, amely lényegében az egész egyházkerület törvényes működését hátráltatta. A szerző végül kiter a két Romániába került egyházkerület közös intézményi rendszerének (nyugdíjintézet, főtörvényszék, zsinat) létrehozási körülményeire is. Straub (Rác) Etelka munkájának jelentősége abban is áll, hogy a levéltárak anyagának igényes felhasználásával alaposan rendszerezte, árnyalta és tovább mélyítette a korábbi, nyomtatásban megjelent primer forrásokat és kutatási eredményeket.

Az irodalomtörténész Szabó András Nagyvárad első református, de sajnálatos módon méltatlanul feledésbe merült lelkészéről emlékezik meg *Ceglédi György, Várad első református lelkésze* című tanulmányában (285–292. old.). A tanulmány tehát hiánypótló, s ugyanakkor adóságot törleszt. Ceglédi tevékenysége nem korlátozódott a Váradon végzett lelkészi szolgálatra, ugyanis a Bihari Református Egyházmegye espereseként jelentős szerep jutott neki a 16. századi magyar református egyház kelet-magyarországi és erdélyi részének megszervezésében is, s emellett részt vett az első református konfeszzió, a Debrecen-egervölgyi Hitvallás (1561–1562) megszövegezésében, hitvitázó zsinatokon érvelt, 1569-ben ép-

pen Váradon, János Zsigmond fejedelem jelenlétében. Bár ennek az esztendőnek a végén elhagyta a várost, egyházépítő munkájáról, sokirányú tevékenységéről az is tanúskodik, hogy feltételezhetően ő is hozzájárult az első teljes magyar nyelvű bibliafordítás, a Vizsolyi Biblia létrejöttéhez.

Szabadi István, a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának igazgatója szintén a reformáció korába vezet vissza *A Bethlen Gábor oklevele partiumi román református lelkészek számára (1614. február 17.)* című tanulmányában (293–303. old.). Ugyancsak fontos, de elfeledett tényre hívja fel a figyelmet: a román reformátusság meglétére és a román református lelképásztorokra. Nem csupán a korabeli zsinati jegyzőkönyvekben megemlített román református lelkészek névsorával ismerteti meg az olvasóit, hanem elsőként közli magyar nyelven annak a dokumentumnak a szövegét, amelyre a dolgozat címe is utal.

Nagyvárad után Zsigmond Attila lelképásztor (KREK) egy másik jelentős város, Zilah felé fordítja figyelmünket *Miklós paptól Polgári Mártonig. Zilah egykori lelképásztorainak emlékezete* című, részletes és terjedelmes tanulmányával (304–375. old.). A szerző a korábbi kutatások bemutatása és értékelése mellett harminchét, a 16–18. század között Zilahon szolgált református lelképásztor adatait közli munkájában. Emellett kronológiai táblázattal teszi áttekinthetővé függelékben a lelképásztorok névsorát, és gazdag levéltári primer forrásokat is közread.

Hegy Ádám szegedi kultúrtörténész, aki a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Kulturális Örökség és Humán Infomációtudományi Tanszékén docens, a református identitás megnyilvánulásának sajátosságait ismerteti *Moloch bábvány Vadászon. A református öntudat és a reformáció emlékének összekapcsolódása a 18. században a Körös-Maros Közi Szent Társaságban* című tanulmányában, és elsősorban arra összpontosít, hogy a reformátusság miként viszonyult a római katolikus egyházi élethez és hagyományokhoz az 1700-as években. Ezt főleg a Tiszántúli Református Egyházkerület ma már megszűnt egyházmegyéjének, a Körös-Maros Közi Szent Társaság elnevezésű egyházmegyéhez tartozó gyülekezetek írásos történetén keresztül írja le primer forrásokra támaszkodva és érzékelten (376–397. old.).

Oláh Róbert, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának tudományos igazgatóhelyettese arra a jelentőségteljes felismerésre világít rá *A debreceni Domokos család könyvtárának töredéke a kőlyi/ kágyai református parókián* című tanulmányában (398–426. old.), hogy némely esetekben az idő pusztítását túlélve igazi egyház- és kultúrtörténeti kincsekre lehet rábukkanni egy-egy egyházközség parókiális könyvtárában. Az Érmelléki Református Egyházmegyéhez tartozó nagykányai gyülekezet féltve őrzött értékei között a debreceni Domokos család egykori könyvtárának egy része, több mint hatvan latin, német, francia nyelvű díszes

kiadású kötet maradt fenn. A restaurálásra váró könyvek legrégebbike 1609-ből, „legfiatalabbja” 1812-ből való. A szerző jelentős hiánypótlást végez azzal, hogy részletesen ismerteti a Domokos család történetét, és elkészíti a fennmaradt kötetek pontos lajstromát.

Pálfi József egyháztörténész-lelkipásztor, a Partiumi Keresztény Egyetem rektora *„Észrevétel – a Királyhágómelléki Református Egyházkerületnek...”* című tanulmánya az egyházkerület megalakulásának éveire kalauzol vissza, és egy eddig szélesebb körben még nem ismert dokumentum szó szerinti közlésével egészíti ki a korabeli kihívások sorát, amely nemcsak a partiumi, hanem az erdélyi reformátusság életében is megmutatkozott: a romániai új vallásügyi törvényre adott egyházkerületi válaszdokumentummal (427–446. old.). A szerző, aki a KREK egy évszázadnyi történetének feldolgozásához számos monográfiával és tanulmánnyal járult hozzá eddig, e forrásközléssel a tanulmánykötet első dolgozatának kutatási eredményeit tudja tovább mélyíteni.

Visky István lelkipásztor *A nagyváradi református Kálvin nyomda története* (447–460. old.) című tanulmányával eleveníti fel a KREK két világháború közötti iratmissziójának munkáját. Ismerteti a sajtótevékenység anyagi alapjait, és felmutatja a nyomda jelentőségét e fontos egyházépítő szolgálat szempontjából. A szerző a református egyházi sajtó történetét dolgozta fel korábbi tanulmányaiban. A kötetben közölt tanulmánya jól kiegészíti eddigi

kutatásainak eredményeit, és teljesebb képet rajzol meg e korszak nyomtatásban fennmaradt értékeiről.

Kurta József, a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet főkönyvtárosa a belmisszió egyik jelentős vetületével foglalkozik *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület istentiszteleti életének rövid története (1920–1989)* című tanulmányában (461–481. old.). A szerző ezt állapítja meg: a magyar református egyházat már a kezdetektől fogva a liturgiai egység hiánya jellemezte. A Romániához csatolt református egyházrészek 1920-at követően tettek kísérletet liturgiai egységük megvalósítására. 1929-re el is készült az *Új Ágendáskönyv*, ennek szerkesztésében viszont senki nem vett részt a KREK részéről, s így a KREK a magyarországi liturgiás könyv elfogadása mellett döntött. De Erdélyben sem volt egység az *Új Ágendáskönyv* bevezetésének ügyében. A II. világháborút követően – sok egyéb mellett – a liturgiai kérdések is háttérbe szorultak.

Emődi Tamás, a KREK levéltárosa egy szintén méltatlanul feledésbe merült személyiség élettörténetével foglalkozik *Dr. Szemethy Géza (1868–1946)* című tanulmányában (482–503. old.). A római katolikus családba született tehetséges és zenei talentumokkal is megáldott fiatalember papi pályára lépett, Bécsben tanult tovább (1887–1891), és teológiai doktori címet szerzett (1893). Miután hazatért, papi szolgálata mellett főleg egyházzene-elméleti tanul-

mányokat, könyveket adott ki. 1920-ban magántanári fokozatot szerzett Budapesten. 1923-ban fordulat következett be életében: kilépett a római katolikus egyházból, különbözeti vizsgát tett le Kolozsváron, az Erdélyi Evangélikus-Református Egyházkerület Teológiai Fakultásán, és ezután református lelkipásztorként szolgált Nagyölyvesen, Hídvégen, Zabolán (EREK), majd pedig Borosjenőben (KREK); 1927 és 1937 között a KREK püspöki titkára és közigazgatási tanácsosa volt Sulyok István püspök mellett. A tanulmányban megrajzolt életpálya mellett a szerző további fontos adaléka Szemethy Géza publikációnak, önálló munkáinak lajstroma, amelyek 1927-et követően a KREK periodikaiban jelentek meg.

A kötetet Jánosi Csongor történész tanulmánya zárja a következő címmel: *Református püspöki profil a román titkosszolgálati iratanyagok alapján* (504–548. old.). Ebben a szerző Búthi Sándor (1913–1967) lelkipásztor, a királyhágómelléki egyházkerület 1961 és 1967 közötti püspökének arcélét idézi fel. A román kommunista titkosszolgálattal való együttműködésének feltárásával és e tevékenység fejleményeinek, következményeinek ismertetése által árnyalt képet rajzol meg a sokat vitatott püspökről, a következtetések levonását pedig olvasóira bízta.

Kulcsár Árpád